

PROWINCJA KOŚCIELNA I JEJ PODMIOTY WŁADZY

Rys historyczny i prawo obowiązujące

Kościół rzymskokatolicki obrządku łacińskiego w Polsce w swojej terytorialnej strukturze organizacyjnej składa się z 41 diecezji i archidiecezji zgrupowanych w 14 prowincjach kościelnych, czyli metropoliach. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie utrwalonych w historii Kościoła ponaddiecezjalnych zespołów Kościołów partykularnych zwanych prowincjami kościelnymi wraz z ich organami władzy.

I. PROWINCJA KOŚCIELNA

Prowincja kościelna zwana też metropolią to terytorialny zespół (*coetus*) sąsiadujących kościołów partykularnych, gdzie najwyższym autorytetem jest arcybiskup metropolita i synod prowincjalny, a utworzony jest dla współdziałania pasterskiego i pogłębiania więzów między biskupami kościołów stanowiących go¹. Stolica biskupia stojąca na czele prowincji nosi nazwę metropolitarnej, a najwyższą władzę sprawuje w niej arcybiskup metropolita. Pozostałe biskupstwa nazywane są sufraganalnymi w stosunku do metropolitarnego².

Pochodzenie historyczne metropolii sięga lat starożytnych: na Wschodzie wieku II, na Zachodzie natomiast IV, kiedy

---

¹ Por. A. VIANA, *Organización del gobierno de la Iglesia según el derecho canónico latino*, Pamplona 1995, s. 180.

² Por. J. KRUKOWSKI, *Comentario del c. 431*, w: *Komantarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, J. Krukowski (red), T. II/1, Pallotinum 2005, 296.

to Kościół przyjął i zaadoptował na swoje potrzeby struktury cywilne Cesarstwa Rzymskiego³. Od II wieku przed Chrystusem prowincje były terytorium poza Półwyspem Italią Apenińskim anektowanymi przez Rzym. *Lex provinciae* zawierała wszystkie ich regulacje prawne, a zarząd nad prowincją obejmował *magistratus*. *Metropolis* w tychże strukturach, to miasto macierzyste i pierwszoplanowe prowincji⁴.

Od wieku IV po Chrystusie chrześcijaństwo, jako oficjalna religia Cesarstwa Rzymskiego, rozprzestrzeniła się na cały jego obszar i, zostają ustanawiane biskupstwa w metropoliach rzymskich, w ten sposób i w ten sposób każda prowincja rzymska jest staję siedzibą biskupa, tak zwanego metropolitarne. Z tychże kościołów powstają nowe autonomiczne wspólnoty z własnymi pasterzami, które jednak zachowują związek i zależność hierarchiczną z macierzystą metropolią. Konsolidacja tegoż modelu organizacji kościelnej doprowadziła do powstania stałej struktury prowincji kościelnych⁵. Nazywanych na Wschodzie: *eparchia*, a na Zachodzie *prvincia*⁶. Władze jurysdykcyjną nad pozostałymi biskupami tejeż każdej prowincji sprawował metropolita. Od VII wieku biskupi jemu podlegli nazwani byli sufragani⁷. Kształtowanie się instytucji prowincji kościelnej było procesem stopniowym i

---

³ Zob. zob. M. COSTALUNGA, *L'organizzaz\zione iln province e regioni ecclesiastiche*, <<IUS CANONICUM>>, 22 (1982), s. s. 750.

⁴ Zob. A. VIANA, *Organización del gobierno...*, s. 179.

⁵ Zob. J.L. GUTIÉRREZ, *I raggruppamenti di Chiese particolari*, <<„MONITOR ECCLESIASTICUS>>„, 116 (1991), ss. 437-455.

⁶ Zob. J. ORLANDIS, *Historia de las instituciones de la Iglesia Católica*, Pampelouna 2003, s. 94.

⁷ Termin ten pochodzi od prawa do głosowania (*suffragium*), przynależącego biskupom podczas obrad synodu prowincjalnego, zob. L. CHIAPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, I, Napoli 1988, s. 520, n. 1937.

nierównomiernym na całym obszarze ówczesnego świata chrześcijańskiego⁸, j. Jednak we wszystkich regionach ówczesnego Kościoła organizacja metropolitalna odegrała zasadniczą rolę jeżeli idzie o kształtowanie relacji biskupów z władzami cywilnymi, koordynację działań biskupów sąsiadujących, z dokonywało się i działających pod władzą tegoż samego metropolity i to to głównie poprzez regularne zwoływanie synodów prowincjalnych.

KPK* 1917, który wyrósł z dwutysięcznej całej tradycji kształtowania się współczesnego prawa kanonicznego, nie poświęcił prowincji kościelnej prawnej osobnego miejsca, podobnie jak nie uczynił tego w stosunku do innych form terytorialnej organizacji kościelnej, a ograniczył się tylko jedynie do określenia władzy hierarchicznej metropolity w stosunku do biskupów sufraganów⁹ oraz omówienia dwu zasadniczych instytucji związanych z organizacją metropolitalną tzn.: synodu prowincjalnego¹⁰ i zgromadzenia biskupów (*conventus provincialis*)¹¹.

Sobór Watykański II zaproponował ponowne zdefiniowanie władzy metropolity wobec biskupów sufraganów i podkreślając władzę *iure divino* każdego biskupa

---

⁸ Zob. J. ORLANDIS, *Función histórica y eclesiológica de los concilio particulares.*, w: *La Synodalité. La participation au gouvernement dans l'Église*, <<L'ANNÉE CANONIQUE (HORS SÉRIE) >> 1-I (1992), s. 292.

* Używane skróty: **KPK** – Kodeks Prawa Kanonicznego; **LG**- Sobór Watykański II, konstytucja *Lumen Gentium*; **CD** - Sobór Watykański II, dekret *Christus Dominus*; **ES** - Paweł VI, motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, 06.08.1966, AAS, 58 (1966), ss.757-787; **PB** - Jan Paweł II, konstytucja apostolska *Pastor Bonus*, 28.06.1988, AAS, 80 (1988), ss. 841-912

⁹ Kan. 272-279

¹⁰ Kan. 281-291

¹¹ Kan. 292

diecezjalnego wobec własnego Kościoła lokalnego. Ale jednocześnie jednak, by zacieśnić więzy współpracy między biskupami podniesiono problem zniesienia wszystkich diecezji wyjętych spod jurysdykcji metropolity i podległych bezpośrednio Stolicy Apostolskiej¹². Wszystko to posłużyło jako wytyczne do reformy kodeksowej i nowej konfiguracji tejże organizacji terytorialnej oraz władzy metropolity w stosunku do biskupów sufraganów¹³.

Prowincja kościelna –według zreformowanego modelu określonego w KPK z 1983 roku— zawiera się w określonym terytorium, normalnie mniejszym od obszaru kraju (por. kan. 439 § 2), c. Chociaż prawo również przewiduje możliwość, że możeby pokrywałać się z całym jego terytorium kraju.. warto tu zauważyć, że Konkordat zawarty między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r. postanawia w tym względzie, że „żadna część terytorium polskiego nie będzie włączona do diecezji lub prowincji kościelnej mającej stolicę poza granicami Rzeczpospolitej (art. 6, 2). Przepis ten wraz ze stwierdzeniem: „żadna diecezja mająca swoją stolicę w Rzeczpospolitej Polskiej nie będzie się rozciągała poza granice Rzeczpospolitej” (art. 6,3) określa granice polskich prowincji kościelnych do terytorium podległego Konferencji Episkopatu Polski¹⁴.

Erygowanie prowincji kościelnych, dokonywanie w nich zmian oraz ich znoszenie, – po wysłuchaniu opinii zainteresowanych biskupów – należy do najwyższej władzy kościelnej, czyli papieża (kan. 431 §3). Według zaleceń Soboru Watykańskiego II do zadań Konferencji Biskupów należy studiowanie i

---

¹² Zob. CD 40

¹³ Por. PONTIFICIA COMMISSIO CODOCI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Canonum Libri II De Populo Dei*, c. 186 §3, Typis Polyglottis Vaticanis 1977, s. 83.

¹⁴ AAS 90 (1998), ss. 310-329.

proponowanie Stolicy Apostolskiej takiego rozwiązania, by uzyskać jak najbardziej adekwatny podział podległego im terytorium na prowincje kościelne (CD 41).

Jeżeli chodzi natomiast o cele tworzenia prowincji kościelnych, to o Obecnie prowincji kościelnej jako ta instytucja prawa kanonicznego wyznacza posiada zasadniczo funkcję promowania i koordynacji wspólnego działania i sprawowania władzy przez biskupów sąsiednich diecezji. Zasadność takiego, a nie innego doboru diecezji w jedną prowincję wynika i, podobieństwo problemów duszpasterskich w nich występujących. Łączenie diecezji w metropolie służy także które zasadniczo spotykają się z podobnymi problemami duszpasterskimi oraz ożywianiu kontaktów i pogłębiania ich wzajemnych relacji między biskupami (por. kan. 431 §1). Funkcja koordynacji opiera się na doktrynie kolegalności biskupów¹⁵. W praktyce wydaje się ona szczególnie przydatna, gdy sąsiadujące diecezje posiadają podobne cechy socjo-polityczne lub, gdy duże miasta z konieczności zostają podzielone na kilka diecezji. Sobór Watykański II podpowiada, że organizacja prowincjalna służy również dobrym stosunkom biskupów z władzami świeckimi (zob. CD, 39), co wydawać się może bardzo ważnym, gdy granice prowincji pokrywają się, choćby tylko w części, z granicami np. województwa, regionu gospodarczego lub kraju. Inna Druga zasadnicza funkcja prowincji kościelnej to przypisanie do urzędu arcybiskupa metropolity określonej władzy jurysdykcyjnej dla sprawowania kontroli prawnej nad całym terytorium metropolii¹⁶.

---

¹⁵ Zob. J.I. ARRIETA, *Provincia y Región eclesiástica*, w: VV.AA., *Le nouveau cCode de droit canonique. Actes du V Congrès International du Droit Canonique*, II, Ottawa 1986, ss. 607-625.

¹⁶ Por. J.I. ARRIETA, *Comentario del c. 431*, w: *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico.*, A. Marzoa, J. Miras, Rrodríguez Ocaña (red), , wyd.2, t. II/1, Pamplona 1997, s. 889.

Trzeba jednocześnie jednak zauważyć, że funkcja koordynowania działań biskupów leży obecnie bardziej niż kiedykolwiek w kompetencji Konferencji Episkopatu danego kraju lub regionu, co bardziej sprzyja ich skuteczności ich działania, stąd właśnie organizacja metropolitalna i prowincjalna Kościoła dziś dla niektórych nie ma już tak ważkiego znaczenia jak w choćby jeszcze za panowania KPK z 1917 roku¹⁷. Mimo wszystko ustawodawstwo obecnie obowiązujące nie tylko określa w sposób zasadniczy elementy prowincji¹⁸, ale ustanawia tę formę organizacji terytorialnej jako obowiązkową i wyklucza się istnienie diecezji lub innych typów Kościołów partykularnych (prałatura terytorialna, opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska i administratura apostolska ustanowiona na stałe. / (zob. kan. 368/)) wyjętych, czyli nie należących do żadnej prowincji kościelnej (kan. 431 § 2). Norma ta wespółbrzmi z nauczaniem Vaticanum II w CD 40, 2: „Za regułą należy przyjąć, żeby każda diecezja oraz inne wyodrębnione terytoria, zrównane prawnie z diecezjami, należały do jakiejś prowincji kościelnej. Wobec tego diecezje, podległe obecnie bezpośrednio Stolicy Apostolskiej i nie złączone z żadną inną, trzeba albo razem zespolić w nową prowincję kościelną, jeśli by to było możliwe, albo przydzielić do prowincji bliższej lub dogodniejszej i poddać prawu metropolitalnemu arcybiskupa na zasadzie prawa powszechnego”. Tak zwane diecezje wyjęte charakteryzują tym, że jurysdykcyjnie się bezpośrednio podlegają Stolicy Apostolskiej, bezpośrednio, czyli bez pośrednictwa prowincji kościelnej i autorytetu metropolity¹⁹.

---

¹⁷ Zob. P. MONETA, *La sede metropolitana nel diritto canonico*, <<“IL DIRITTO ECCLESIASTICO”>>, 104 (1993/1), ss.92-93.

¹⁸ Należy dodać, że KPK 1917 przedstawiał regulację prawną prowincji tylko akcydentalnie przy okazji norm dedykowanych instytucji metropolity i synodu prowincjalnego, zob. kan. 271-292.

¹⁹ np. Barcelona jest taką ze względu na swoje szczególne znaczenie: Ferrara, i Goa przestały być stolicami metropolii, Strasburg i

---

Również diecezje personalne muszą należeć do jakiejś prowincji, a same nie mogą utworzyć prowincji personalnej²⁰. Co do prefektur, wikariatów apostolskich i administratur apostolskich, jako organizacji przejściowych w tworzeniu kościołów lokalnych znawcy prawa określają, że z natury swojej nie należą one do żadnego typu organizacji międzydiecezjalnej, ponieważ między urząd ich pasterza jest wikariuszowskim w stosunku do Biskupa Rzymu i z. Z tego właśnie powodu nie podlegają władzy żadnego władzy metropolity.

Co do liczby diecezji mających stanowić jedną prowincję kościelną nie istnieje natomiast żaden przepis prawny. Sam obszar prowincji kościelnej może ulegać przekształceniom, ponieważ na taki lub inny jego kształt wpływa wiele czynników historycznych, kulturowych, politycznych, religijnych, gospodarczych. Mogą one wpływać zarówno na modyfikowanie granic prowincji, jak i wyodrębnianie nowych z tych historycznie wydawałoby się nienaruszalnych. Mechanizm ten wynika z funkcji, jakie przypisuje się spełnia takie grupowanie sąsiednich kościołwkościół w prowincje..

Prowincja kościelna jako taka nie posiada własnej wspólnoty wiernych wraz z własnym klerem i Ludem Bożym, któremu przewodzipodległym metropolicie, ponieważ sta. Są to prerogatywy poszczególnych kościołów partykularnych wchodzących w skład prowincji. Z, z tego właśnie powodu metropolita nie sprawują ogólnej władzy rządzenia nad prowincją. Natomiast, a kKościoły partykularne wraz ze swymi paster-

---

Metz ze względu na porządek historyczno-polityczny; Monako, Luksemburg i Gambia granice diecezji pokrywają się z terytorium państwa; wiele diecezji włoskich jest wyjętych na podstawie historycznych przywilejów, zob. M. COSTALUNGA, *L'organizzazione in province... e regioni ecclesiastiche*, << IUS CCANONICUM >>, 22 (1982), ss. 762.

²⁰ PRAWO KANONICZNE WEDŁUG KODEKSU JANA PAWŁA II, t. II: K. PAWLIAK, *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, s. 203.

rzami, klerem i ludem te zachowują swoją autonomię i podmiotowość wraz ze swymi pasterzami, klerem i ludem²¹.

Prowincja kościelna *ipso iure* od momentu jej erygowania posiada osobowość kanoniczno-prawną (kan. 432 §2) i w konsekwencji na mocy artykułu 4, 2 Konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską z Rzeczpospolitą Polską z 1993 roku, osobowość cywilno-prawną. Natomiast wobec Państwa Polskiego i Kościoła reprezentuje ją metropolita zarówno w sprawach własnościowych jak innych z wyjątkiem tych, w których decyzje winny być podjęte kolegialnie (np. kan. 952). W każdej bowiem prowincji kościelnej najwyższą władzę przewidzianą prawem posiada i sprawuje arcybiskup metropolita oraz synod prowincjalny (kan. 432 §1).

II. METROPOLITA

Metropolita to jednoosobowy podmiot sprawujący najwyższą władzę w diecezji uznanej przez Stolicę Apostolską za pierwszą w danej prowincji kościelnej. Osobą tytularną do tegoż urzędu jest arcybiskup, który będąc głową kościoła lokalnego - stolicy metropolii, pełni jednocześnie funkcję kierowania całą prowincją kościelną według kompetencji, które normy prawa kanonicznego z nim wiążą²². Patrząc na historię instytucji prawa kanonicznego metropolita posiadał największe znaczenie w międzydiecezjalnej organizacji Kościoła łacińskiego, obecnie natomiast jego kompetencje wydawać się mogą obecnie dość być ograniczonymi²³.

---

²¹ Zob. A. VIANA, *Organización del gobierno...*s. 179.

²² Por. A. GIACOBBI, *Satruiture di comunione tra le Chiese particolari*, w: VV.AA., *Il diritto Nel mistero della Chiesa*, II, ss.523-554.

²³ Kan. 438 określa, że „oprócz prerogatywy honoru, tytuł patriarchy i prymasa nie daje w Kościele łacińskim żadnej władzy rządzenia, chyba że o niektórych z przywileju apostolskiego lub zatwierdzonego zwyczajów co innego wiadomo”.

Arcybiskup metropolita to tytuł głowy kościoła lokalnego kościoła archidiecezjalnego jak stolicy prowincji kościelnej. Z tego powodu arcybiskup metropolita różni się zasadniczo od arcybiskupów tytularnych diecezji bezpośrednio zależnych od Stolicy Apostolskiej oraz innych arcybiskupów tytularnych, np. pracujących w dykasteriach Kurii Rzymskiej. Historycznie rzecz ujmując metropolici byli biskupami metropolii, czyli największego miasta danego regionu. Już na w tekstach Soboru Nicejskiego (325 r.) pojawia się termin *metropolitanus episcopus*, odnoszący się do biskupa miasta macierzystego prowincji²⁴. Od IV w też metropolici wykonywali hierarchiczne funkcje jurysdykcyjne wobec biskupów danej prowincji. Metropolicie od najdawniejszych czasów przynależało prawo potwierdzania wyboru i konsekrowania osoby wyznaczonej egona biskupa diecezji mu podległej²⁵. Od Mmetropolici uznawani byli za zwierzchników biskupów sufraganów i cieszyli się specjalnymi prawami. Metropolicii mieli prawo zwoływania i przewodniczenia synodom prowincji, , przyjmowania apelacje i rekursrekursów y przeciwko wyrokom i decyzjom wydawanym przez sufraganów, rozstrzygania istniejące powstających między nimi sporówy, troszczyli troski się o diecezje bez biskupa, wizytowali diecezje sufraganów, potwierdzali

²⁴ Zob. J. GAUDEMET, *L'Église dans l'Empire Romain (IVeme-Veme siècles)* w: *Histoire du Droit et des Institutins de l'Église en Occident*, III, III, Paris 1958, ss. 380-381.

²⁵ <<*Antiqua consuetudo servetur per Aegyptum, Lybiam et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopis horum omnium habeat potestatem, quia et urbis Romae episcopo parilis mos est. Similiter autem et apud Antiochiam ceterasque provincias sua privilegia serventur ecclesiis. Illud autem generaliter clarum est, quod si quis praeter consilium metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum existere non debere.*>>, c. 6, Sobór Nicejski 325, w: DOKUMENTY SOBORÓW POWSZECHNYCH: tekst grecki, łaciński, polski, t. I. Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II (325-787), oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, Kraków, 2002, ss. 30-33.

wybór i konsekrowania li biskupów sufraganów²⁶. W Królestwie Franków prawa arcybiskupa metropolity wobec biskupów sufraganów nabrały kształtów zwierzchnictwa feudalnego, tak iż musiały być zredefiniowane w dekretach Pseudoisidoriańskich²⁷. Sobór Trydencki także ograniczając nadużywane przez metropolitów prawo wizytowania diecezji prowincji sufraganalnych uzależnił jego wykonywanie od pewnych warunków: „*a metropolitanis vero, etiam post plene visitatam propriam dioecesim, non visitentur cathedralis ecclesiae neque dioeceses suorum comprovincialium, nisi causa cognita et probata in concilio provinciali*”²⁸. Jak widać Sobór tenz ograniczył także sprawowanie funkcji sędziowskich metropolity do mniejszych spraw karnych biskupów sufraganów i to tylko podczas synodu prowincjalnego²⁹. Natomiast Sobór Watykański II zaproponował całkowite zredefiniowanie kompetencji arcybiskupów metropolitów (por. CD 40), co dokonało się podczas reformy Kodeksu Prawa Kanonicznego, według którego w.

Władza związana z urzędem metropolity (*potestas ordinaria*) ogranicza się do kompetencji wyliczonych w kanonach , 421 §2, 425 § 3, 436, 437 i 1438, 1.

Norma zawarta w kan. 436 §3 stwierdzając, że żadna in-

---

²⁶ H.E. FEINE, *Kirchliche Rechtsgeschichte. Die katholische Kirche*, Köln-Wien 1972, s. 119

²⁷ Por. A. MARCHETTO, *Episcopato e primato pontificio nelle decretali Pseudo-Isidoriane*, Roma 1971, s. 57-109.

²⁸ Sesja 24, Dekret o reformie, c. 3 w: DOKUMENTY SOBORÓW POWSZECHNYCH: tekst, łaciński i polski, t. IV (1511-1870), Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, Kraków, 2004, s. 738.

²⁹ Zob. Sesja 24, Dekret o reformie, c. 5 w: DOKUMENTY SOBORÓW POWSZECHNYCH: tekst, łaciński i polski, t. IV (1511-1870), Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, Kraków, 2004, s. 745.

na władza rządu nie przysługuje metropolie w diecezjach sufraganalnych poza określoną w Kodeksie podkreśla władzę przysługującą każdemu biskupowi we własnej diecezji. Co wyklucza sprawowanie przez metropolitę w podległych sobie kościołach hipotetycznej władzy ustawodawczej lub ogólnej władzy wykonawczej. Może natomiast w nich wykonywać przewidziane przez prawo, specjalne funkcje administracyjne i sędownicze:

- czuwać nad właściwym zachowaniem wiary oraz dyscypliny kościelnej i powiadamiać Biskupa Rzymskiego o nadużyciach, jeśli jakieś sątakowe mają miejsce (kan 436 § 1, 1);

- dokonywać kanonicznej wizytacji parafii, gdyby jej zaniedbywał któryś z sufraganów - po uzyskaniu wcześniej aprobaty Stolicy Apostolskiej (kan. 436 § 1, 2)

- wyznaczyć administratora diecezji, który kieruje diecezją w sytuacji sedes vanantwaktue, gdy ten takowy administrator nie został wybrany przez Kolegium Konsultorów w terminie 8 dni od uzyskania wiadomości o zawakowaniu stolicy biskupiej (zob. kan. 421) lub został wybrany administrator diecezji nieodpowiedni wobec wymagań normy prawnej zawartej w kan. 425 §1 (zob. kan. 436 § 1, 3 i 425 §3);

- stanowi trybunał apelacyjny od wyroków trybunału biskupa sufragana z zachowaniem postanowienia kan. 1439 (kan. 1438, 1);

- bierze udział w normalnym trybie mianowania biskupa diecezjalnego lub koadiutora danej prowincji (kan. 377 §3);

- ma obowiązek powiadomić Stolicę Apostolską o bezprawnej nieobecności sufragana (ponad sześć miesięcy) w diecezji (kan. 395 §4) oraz o sytuacji, gdy na skutek kary kościelnej biskup diecezjalny nie może sprawować swojej posługi (Kan. 415);

- wykonuje konkretne funkcje związane z synodem prowincjalnym, zgodnie z kan. 442, który postanawia w §1 „do metropolity, za zgodą większej części biskupów sufraganów, nale-

ży: 1° zwołanie synodu prowincjalnego; 2° wybranie miejsca dla odbycia synodu prowincjalnego, w granicach terytorium prowincji; 3° ustalenie porządku działania oraz tematów, jakie mają być rozpatrywane, oznaczenie czasu rozpoczęcia i trwania synodu prowincjalnego, jego przeniesienia, przedłużenia i zakończenia.” i w § 2. „synodowi prowincjalnemu przewodniczy metropolita, a gdy on ma prawną przeszkodę, biskup sufragana, wybrany przez pozostałych biskupów sufraganów”.

- ma prawo być informowanym o przez biskupa sufragana o postanowieniach synodu diecezjalnego jego diecezji (kan. 467);

- powinna być mu przedstawiona przez biskupa sufragana lista kapłanów przewidzianych do kierowania diecezją w sytuacji *sedesede s impedita* (kan. 413).

- ma prawo przedstawienia być informowanym mu przez biskupa sufragana o konsultacji o rozwiązaniu rady kapłańskiej zgodnie z kan. 501 §3.

Funkcje te są zasadniczo ograniczają się funkcje do przewodniczenia (kan. 435 i 442 §§ 1-2), informacji i kontroli (kan. 395 §4; 415; 436 §1,1); uzupełniania i zastępowania biskupów sufraganów (kan. 436 §1,2-3; 421 §2; 425 §3); oraz funkcje konsultacyjną i jednoczącą a (kan. 413 §1; 467; 501 §3), co zawiera określoną treść jurydyczną³⁰.

Metropolita nie może przyjmować rekursów administracyjnych przeciwko decyzjom sufraganów, jako że nie jest ich zwierzchnikiem hierarchicznym.

Normą komplementarną do regulacji prawnych wyżej przedstawionych jest następująca zasada: „gdzie domagają się

---

³⁰ Por. J. KRUKOWSKI, *Comentario del c. 435*, w: *Komantarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, J. Krukowski (red.), T. II/1, Pallotinum 2005, s. 300.

tego okoliczności, Stolica Apostolska może zlecić metropolicie szczególne zadania i przyznać władze, które winny być określone w prawie partykularnym” (kan. 436 § 2). Chodzi tu nie tylko o okazyjne delegowanie metropolity do wykonywania różnych funkcji, jak również o przekazywanie mu kompetencji (*munera et potestas*) poprzez ustawodawstwo partykularne. Ta możliwość przewidziana w Kodeksie przez prawo powszechne daje możliwość powiększania kompetencji metropolity zgodnie z lokalnym zapotrzebowaniem. Natura władzy arcybiskupa metropolity jest określana przez fakt teologiczny, że „biskupi stojący na czele Kościołów partykularnych, sprawują swe rządy pasterskie, każdy nad powierzoną sobie częścią Ludu Bożego, nie nad innymi Kościołami ani nad całym Kościołem powszechnym. Jednak jako członkowie Kolegium Biskupiego i jako prawowici następcy Apostołów, poszczególni biskupi zobowiązani są na mocy ustanowienia i nakazu Chrystusowego do takiej troski o cały Kościół, która choć nie jest sprawowana przez akt jurysdykcji, przyczynia się jednak waleśnie do pożytku Kościoła powszechnego”. (LG 23) Z tego właśnie powodu władza jurysdykcyjna wykonywana przez arcybiskupa na terenie metropolii pochodzi w nadania najwyższej władzy w kościele (Biskup Rzymu lub Kolegium Biskupów)³¹. Wobec tego należy stosować tu stara zasadę, według której metropolita nie posiada władzy jurysdykcyjnej wobec wiernych diecezji sufraganalnych, chyba że w określonym przypadku prawo na to zezwala (zob. X I, 31, 11). Zasada ta leży u podstaw normy prawnej zawartej w kan. 274 KPK 1917 oraz 436 §3 obecnego Kodeksu. Warto w tym miejscu wskazać na autorytet jaki prawo przyznaje, wobec stolicy biskupiej metropolity, biskupowi sufraganowi najstarszemu na urzędzie biskupa kościoła lokalnego. Są to niektóre funkcje jakie sprawuje metropolita wobec całej prowincji, a mianowicie informować Stolicę Apostolską o nieprawnych przedłużających się absencjach metropolity (kan.

---

³¹ Por. A. GIACOBBI, *Strutture di comunione... tra le Chiese particolari* w: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, II, Roma 1990, ss. 532-533.

395, §4) lub o sytuacji *sede impedita* z powodu popadnięcia w kary kościelne przez metropolitę (kan. 415). Ma zadanie wyznaczyć administratora diecezji metropolitalnej, gdy ten nie został wybrany przez *coitus coetus* do tego uprawniony w odpowiednim terminie (kan. 421 §2) lub został wybrany w sposób nieodpowiedni wobec prawa (425 §3). Poza tym metropolita powinien uzyskać wysłuchać jego zdania przy rozwiązaniu Kolegium Konsultorów swojej archidiecezji (kan. 501 §3). Metropolita posiada również pewne prawa honorowe. M, może we wszystkich kościołach prowincji sprawować święte czynności, jak biskup we własnej diecezji,; jeżeli zaś chce je sprawować w kościele katedralnym winien najpierw powiadomić biskupa diecezjalnego (kan. 436 §3). Sprawując te czynności z taką samą swobodą może używać pontyfikaliów (mitry, pastorału) oraz paliusza. Ale, prawo wymaga specjalnego pozwolenia biskupa miejsca, gdy metropolita miałby udzielać sakramentów bierzmowania (kan. 886 §2), święceń (kan. 1013, 1015 §1, 1017), czy asystować przy zawieraniu związku małżeńskiego (kan. 1108 §1).

Metropolita ma obowiązek prosić Biskupa Rzymu – osobiście lub przez pośrednika— o palisz. Winien to uczynić „w ciągu trzech miesięcy od przyjęcia konsekracji biskupiej, a gdy jest już konsekrowany, od powierzenia kanonicznego” (kan. 437 §1). Obecne prawo nie przewiduje sankcji karnych za ominięcie tegoż obowiązku, mimo że . KPK z 1917 w kan. 276 określał, że wykonywanie władzy i celebracje dla których nakazane było użycie paliusza przed jego przyjęciem były niegodziwymi.

Palisz stanowi znak władzy, jaką - pozostając we wspólnocie z Kościołem Rzymskim - jest wyposażony metropolita na mocy prawa we własnej prowincji. Ponieważ jest przechowywany na grobie św. Piotra, stąd nazwa: *pallium de corpore beati*

Petri sumptum (C. 4, X. I, 6)³².

Pierwsze dokumenty świadczące o praktyce wręczania paliusza przez Biskupa Rzymu niektórym znaczącym biskupom znajdujemy na początku VI wieku³³. W czasach klasycznego prawa kanonicznego, czego ślady znajdujemy w *Corpus Iuris Canonici*, wypracowano szczegółową kazuistykę dotyczącą konsekwencji ominięcia poproszenia o paliuszpalisz lub przekroczenia terminu wykonania tego obowiązku (3 miesiące). Palisz rozumiany był wtedy jako symbol władzy rządu oraz zależności arcybiskupa od pPapieża³⁴.

Obecnie według prawa kanonicznego³⁵ palisz mogą nosić: 1) metropolici; 2) patriarcha łaciński Jerozolimy; 3) arcybiskupi i biskupi, którzy 11 maja 1978 posiadali tenże przywilej i do dziś zachowują tytuł do noszenia paliusza.

Palisz nadawany jest przez Biskupa Rzymu i nakładany osobiście niego lub przez Kardynała Protodiakona (kan. 355 §2).

Zachowując przepisy liturgiczne, metropolita może używać paliusza w każdym kościele swojej prowincji kościelnej, podczas mszy św., której przewodniczy, nigdy jednak poza nią, nawet za zgodą biskupa diecezjalnego (kan. 437 §2). Używanie paliusza regulują Nnormy liturgiczne stanowią, że ³⁶. Można-

---

³² Por. M. MORGANTE, *Palium*, w: P. PALAZZINI (red.) *Dictinarium morale et canonicum*, III, Romazym 1966, ss. 568-569; R. NAZ, *Pallium*, w: *Dictionnaire de Droit Canonique*, VI, kol. 1192-1194.

³³ Por. J. GAUDEMET, *Le gouvernement de l'Église à l'époque classique. II. Le gouvernement local*, w: *Historie du Droit des Institutions de l'Église en Occident*, VII-2, Paris, 1979, ss. 30-31.

³⁴ D. 100, cc.1-2; XI, 6, 4; I, 8, 3

³⁵ PAWEŁ VI, motu proprio *Inter eximia*, 11.05.1978, AAS 70 (1978), ss. 441-441.

³⁶ *Pontificale Romanum (tit. De Pallio)*

można go używać tylko podczas sprawowania mszy św. w dni oznaczone w tychże normach³⁷. Tylko papież może używać paliusza podczas sprawowania każdej mszy św.

Jeżeli metropolita zostaje przeniesiony na inną stolicę metropolitalną winien ponownie prosić o palisz (kan. 437 §3), ponieważ jego urząd związany jest określonym miejscem. Innym przywilejem arcybiskupa Metropolity jest używanie tak zwanego krzyża arcybiskupiego³⁸.

III. SYNOD PROWINCJALNY

Synody partykularne to instytucje kolegialne i regulowane przez prawo powszechne. Są zwoływane z ważnych racji jako uroczyste zgromadzenie członków hierarchii kościelnej oraz wiernych świeckich i mają za cel ce propagować wzrost wiary, współdziałanie duszpasterskie oraz zachowanie dyscypliny kościelnej na obszarze międzydiecezjalnym. Jeżeli taki synod zwoływany jest w ramach jednej prowincji kościelnej nazywa się prowincjalnym, j. Jeżeli natomiast zwoływany jest dla kościołów partykularnych należących do obszaru całej konferencji biskupów, nazywany jest plenarnym.

Sobór Watykański II, ze względu na wiekową i uświęconą tradycją ich historii synodów partykularnych oraz ich znaczenie dla rozwoju doktryny i wspólnoty Kościoła, partykularne

---

³⁷ „*Archiepiscopus residentialis qui pallium a Romano Pontifice iam acceperit, illud super casulam induit in territorio suae iurisdictionis, quando Missam celebrat stationalem vel saltem magna cum sollemnitate necnon quando ordinationes, benedictionem Abbatis et Abbatissae, consecrationem virginis, dedicationem ecclesiae et altaris peragit*” CERERMONIALE EPOSCOPORUM, 62, Typis Polyglottis Vaticanis 1985.

³⁸ CERERMONIALE EPOSCOPORUM, 62, Typis Polyglottis Vaticanis 1985, por także SACRA CONGREGATIO RITUM, Instructio de ritibus et insignibus pontificalibus simplicioribus reddendis, *Pontificales ritus*, 21.07.1968, n. 20, AAS 60 (1968), s. 410.

---

nazywa jesynody „czcigodną instytucją” (CD 36).

Patrząc na tę historię tejże instytucji prawa kościelnego widać, że wraz z konsolidowaniem się prowincji kościelnych-kościelnych, synody prowincjale stawały się coraz bardziej skutecznym narzędziem zachowania doktryny i dyscypliny kościelnej oraz , rozwiązywania konfliktów. Stawały się instytucją zdolną *pro moderandis moribus, corrigendis excessibus, controversiis componendis, aliisque ex sacris canonibus permissis*, jak to zaznaczył Sobór Trydencki³⁹. Należ zwrócić uwagę na systematyczność zwoływania synodów prowincjalnych. Sobór Nicejski (325) nakazał, by zgromadzenia takowe odbywały się dwa razy w roku. Jeszcze w 1215 roku Sobór IV Lateraneński nakazywał, by były zwoływane jeden raz w roku. Co Jnie było ednak nakaz ten nei był zachowywany e w praktyce kościołów lokalnych. Z tego właśnie powodu papież Marcin V (1417-1431), Leon X (1513-1521) oraz Sobór orze Trydenckim stanowili, by takowe synody prowincjale zwoływane były co trzy lata⁴⁰. Poprzedni Kodeks prawa Kanonicznego praktycznie zniósł ramy czasowe obowiązku zwoływania synodów prowincjalnych rozszerzając klauzule czasową do 20 lat (kan. 283).). Natomiast KPK z 1983 nie postanawia nic na na ten temat okresów zwoływania takich synodów. Odwołuje się natomiast jednak do rozeznania i wycucia potrzeby ich zwołania synodu prowincjalnego ze strony u większości biskupów danej prowincji (zob. kan. 440 §1). Zwołania synodu dokonuje metropolita za zgodą większości biskupów sufraganów (zob. kan. 442 §1).

---

³⁹ Sesja 24, Dekret o reformie, c. 2 w: DOKUMENTY SOBORÓW POWSZECHNYCH: tekst, łaćński i polski, t. IV (1511-1870), Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, Kraków, 2004, s. 737.

⁴⁰ Zob. J. ORLANDIS, , *Función histórica y eclesiológica de los concilio particulares...*, s. 293-295.

Synody partykularne swój fundament znajdują w eklesjologicznej zasadzie kolegialności biskupów. Wyrazem tejże kolegialności jest nie tylko współdziałanie w wykonywaniu najwyższej władzy w kościele, ale również współdziałanie poprzez instytucje kolegialne na obszarze międzydiecezjalnym - między kościołami partykularnymi. W tym sensie kompozycja synodu prowincjalnego jest *stricte* hierarchiczna, bowiem uczestniczą w nich biskupi, kapłani i wierni świeccy. Różnica w ich udziale sprowadza się do rozróżnienia, z jakim głosem uczestniczą decydującym (*suffragio deliberativo*), czy doradczym (*suffragio consultivo*).

Według normy prawnej zawartej w kan. 443 §1: „na synod partykularny należy wezwać z głosem decydującym: 1° biskupów diecezjalnych; 2° biskupów koadiutorów i pomocniczych; 3° innych biskupów tytularnych, którzy na danym terytorium wykonują szczególne zadanie, zlecone im przez Stolicę Apostolską lub konferencję biskupów”. Posiadają oni głos decydujący (*suffragio deliberativo*). Dodać należy, że pod pojęciem biskupa diecezjalnego rozumie się również wszystkich z nim zrównanych według kan. 381 §2 i 368. Poza tym mogą być wezwani „inni biskupi tytularni, także emeryci, mieszkający na danym terytorium” również z głosem decydującym. Poza członami hierarchii kościelnej „należy wezwać, ale tylko z głosem doradczym: 1° wikariuszy generalnych i wikariuszy biskupich wszystkich Kościołów partykularnych terytorium; 2° wyższych przełożonych instytutów zakonnych oraz stowarzyszeń życia apostołskiego, w liczbie - tak w odniesieniu do mężczyzn, jak i kobiet - do ustalenia przez konferencję biskupa lub biskupów prowincji, wybranych przez wszystkich wyższych przełożonych instytutów i stowarzyszeń, mających swoją siedzibę na terytorium; 3° rektorów uniwersytetów kościelnych i katolickich oraz dziekanów wydziałów teologii i prawa kanonicznego, mających siedzibę na danym terytorium; 4° niektórych rektorów wyższych seminariów duchownych w liczbie wskazanej w n. 2, wybranych przez rektorów seminariów, położonych na tym terytorium” (kan. 443 §3); oraz zgodnie z kan. 443 §5: kapituły katedralne oraz radę kapłańską i radę duszpasterską każdego Kościoła partykularnego tak, by każda z nich wybrała

spośród swoich członków w sposób kolegialny i wysłała dwóch przedstawicieli”. Trzecią grupę członków synodów partykularnych stanowią wierni (prezbiterzy i wierni świeccy, w tym osoby zakonne). Mogą oni zostać zaproszeni, ale tylko z głosem doradczym. (kan. 443 §4). Jednocześnie zaznacza się, że ich liczba nie może przekraczać 50% liczby wymienionych wyżej w obu grupach. Czwartą grupę mogą stanowić, zdaniem metropolity i biskupów sufraganów, inne osoby zaproszone, również przedstawiciele innych wyznań. Nie posiadają one jednak statusu członków synodu. (kan. 443 §6)⁴¹.

Jak widać prawo kanoniczne dokonuje rozróżnień w sposobie uczestniczenia w synodzie (udział z głosem decydującym lub doradczym) oraz w trybie powołania na członka synodu (wezwanie konieczne i fakultatywne).

Pierwsze rozróżnienie ma zasadnicze znaczenie dla prac synodu oraz ich wyniku. Uczestniczący z głosem decydującym i doradczym mają prawo i obowiązek asystowania i aktywnego udziału, jak również prawo do swobodnego wypowiedzenia myśli w debacie synodalnej. Natomiast określenie i definitywne zaaprobowanie deklaracji i dekretów synodalnych leży w kompetencji wyłącznie członków z głosem decydującym. Zgromadzenie to ma charakter kolegialny wobec tego końcowy wynik poddawany jest głosowaniu. Należy zauważyć, że zgodnie z kan. 119, n.2, w razie równomiernego rozłożenie głosów może przeważać głos metropolity, jako przewodniczącego tegoż ciała kolegialnego.

Taka norma prawna nie może jednak ograniczać ani swobody debaty, ani poszukiwań wspólnego – nawet jednogłośnie przyjętego brzmienia ustaw końcowych – co zawsze jest znakiem prawdziwej wspólnoty.

---

⁴¹ Por. W. GÓRALSKI, *Comentario del c. 443*, w: *Komantarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, J. Krukowski (red), , T. III/1, Pallotinum 2005, ss. 309-312.

Zaznaczyć też należy, że od ustaw synodu prowincjonalnego może dyspensować ordynariusz miejsca (kan. 88).

Funkcjonowanie synodów partykularnych (prowincjalnych i plenarnych) regulowane jest przez normy kodeksowe oraz statuty i przepisy porządkowe (zob. kan. 94 i 95), publikowane w momencie oficjalnego zwołania synodu. W przypadku synodu prowincjonalnego przyjęcie tychże *ordines*, po wyrażonej większością głosów zgodzie biskupów sufraganów, należy do metropolity. Podobnie w kompetencji metropolity, z tymi samymi wymogami zgody, leży: 1° zwołanie synodu prowincjonalnego; 2° wybranie miejsca dla odbycia synodu prowincjonalnego, w granicach terytorium prowincji; 3° ustalenie porządku działania oraz tematów, jakie mają być rozpatrywane, oznaczenie czasu rozpoczęcia i trwania synodu prowincjonalnego, jego przeniesienia, przedłużenia i zakończenia" (kan. 442 §1).

Metropolita przewodniczy synodowi prowincjalnemu, a gdyby miał „prawną przeszkodę, zastępuje go biskup sufragan, wybrany przez pozostałych biskupów sufraganów” (kan. 442 §2).

Zaznaczyć należy, że zarówno przygotowanie wielkiego celebrowanie wiąże się wielkim wysiłkiem oraz intensywną pracą trwającą lata. Kompetencje synodów partykularnych wynikają z celów, jakie im stawia prawo kanoniczne. Zgodnie z tradycją historyczną kan. 445 za główne cele prac synodalnych uważa: wzrost wiary, ukierunkowanie wspólnej działalności pasterskiej, poprawę obyczajów, zachowanie, wprowadzenie lub strzeżenie jednakowej dyscypliny kościelnej. Jak widać są to cele odnoszące się do obszaru doktrynalnego kościoła oraz do wykonywaniem władzy rządzenia (*munera docendi et regendi*). Prawo uznaje w odniesieniu do synodów partykularnych wykonywanie przez biskupów funkcji nauczycielskiej (kan. 753) oraz sprawowanie poprzez nie władzy ustawodawczej i władzy rządzenia (kan. 445). W odniesieniu do wykonywania władzy rządzenia prawo wyznacza trzy granice:

- 1) powinno być zachowane prawo powszechne (kan. 445 i 135 §2);

- 2) synod winien respektować kompetencje jurysdykcyjne biskupów diecezjalnych i konferencji episkopatu wynikające z ich natury;
- 3) dekrety i deklaracje synodalne przed promulgacją winny być poddane *recognitio* Stolicy Apostolskiej (kan. 446), co jest warunkiem ich wejścia w życie.

Promulgowanie dokumentów końcowych dokonują się w sposób określony przez *ordines* synodu.

Podział kościoła na prowincje wraz z ich organami władzy zachowują nadal swoją wagę w strukturze hierarchicznej Kościoła, choć wydawać się może, iż Konferencje Episkopatu odziedziczyły całą tradycję i to one obecnie pozwalają biskupom owocnie współdziałać. Jednak znaczenie ich prac i poruszanych zagadnień oraz sprawność i i , systematyczności ich sesji nie umniejszą a wagi ani strukturze prowincji kościelnych, ani synodów partykularnych, ani arcybiskupa metropolity oraz nie zwalniają pasterzy Kościoła od postrzegania w tej sprawdzonej wielowiekową tradycją instytucji prawa kanonicznego doskonałej możliwości regulowania życia kościołów lokalnych przy w nich możliwości szansy większego jeszcze współdziałania współudziale biskupów, kleru i z wiernych świeckich całej prowincji kościelnej.